

Lappforsen

Arkeologisk undersökning av gravplats,
fornlämning nr 673, Kall socken, 2013

Fastighet Bergsjön 1:1, Åre kommun, Jämtlands län

Anders Hansson

RAPPORT - JAMTLI 2013:19
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel. 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2013

Kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbild: Fornlämning 673, Kall socken, under utgrävning. Foto: Anders Hansson, Jamtli.

Redigering och layout av framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli Förlag

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
1. Bakgrund	1
2. Syfte och frågeställningar	3
3. Metod	3
4. Beskrivning av undersökningsområdet	3
5. Hallströms undersökning	3
6. Lokal tradition	10
7. Undersökningen	10
8. Resultat	13
9. Källförteckning	13
10. Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor:	
Planritning.	
Profil- och sektionsritning.	

Sammanfattning

Hösten 2013 undersöktes den plats där två drunknade ynglingar begravdes 1766. Platsen har tidigare undersökts av arkeologen Gustaf Hallström 1907 varvid ett av skeletten medfördes till Uppsala. Platsen har tidigare varit registrerad på annan plats varför undersökningen bland annat hade till syfte att säkerställa att det nu var rätt plats som upptäckts. Undersökningen visar att den nu undersökta platsen är gravplatsen. Av det andra skelettet, som enligt Hallström var kringspritt av rävar, kunde inget påträffas. Undersökningens resultat ska utgöra underlag för fortsatt vård av gravplatsen och information om händelsen. Diskussion pågår om eventuell återbegravning. Resultatet har även publicerats i en artikel, *Om återbegravningar*, i Konstkatalogen Greetings from Sapmi (Hansson 2013).

1. Bakgrund

År 1766 drunknade två samepojkar när de skulle ta sig över Långsån i närheten av Åkroken i Kall socken. Prästen i Offerdal, Jonas Sellgren, skriver 1767 att de bägge omkomna var Thomas Torkilsson och Anders Nilsson Flinck. År 1907 utförde arkeologen Gustaf Hallström en utgrävning av gravplatsen. Enligt Hallströms anteckningar påträffades resterna efter två kranier samt ett skelett i någorlunda gott skick. Det skelettet grävdes upp och sändes till Stockholm.

Vid fornminnesinventeringen 1973 registrerades en uppgift om grav (Offerdal 387:1) som platsen för Hallströms undersökning. Platsangivelsen kommer från E. Manker "Lappmarksgravar" där Manker anger Långsåfallet som platsen för lappgrav. Enligt Hallströms dagboksanteckningar framgår det dock tydligt att gravplatsen är belägen vid Nedre Lappforsen som ligger sju kilometer nordväst om Långsåfallet. Utifrån fotografier och beskrivningar i Hallströms arkiv har Jan Persson från Njaarke sameby lokaliserat vad som rimligen är den rätta platsen för graven. Den platsen registrerades av Jamtli år 2010 som nr Kall 673 i Fornminnesregistret. Då syntes en grop, 2,2 x 1,4 m (N-S) och intill 0,3 m dj. Gropen är delvis omgiven av en vall som är tydligast i syd. Dessutom noterades en jordhög intill gropen. Jordhögen är 2,8x 2 m (N-S) och intill 0,2 m h, med ett dike i V, 0,6-0,7 m br och intill 0,2 m dj.

Jan Persson har en längre tid intresserat sig för frågan om gravens lokalisering och den historia som är knuten till denna. Hans efterforskningar och dokumentation visar med önskvärd tydlighet att det nu är den rätta platsen som är återfunnen. Jan Persson har även lokaliserat det skelett som Hallström tog från platsen 1907. Det förvaras på Uppsala universitet där det skrevs in i samlingarna år 1910 (cranium nr 375). Uppgift om härkomst, fyndomständigheter samt kön och ålder stämmer med den undersökta graven. I samebyn pågår diskussion om hur man önskar att skelettet skall hanteras i framtiden.

Oavsett vad som sker med skelettet är det samebyns önskan att begravningsplatsen vårdas och informeras om samt att historien om de två ynglingarnas öde dokumenteras.

Bakgrundskarta: © Lantmäteriet.

Bakgrundskarta: © Lantmäteriet.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att säkerställa att den registrerade platsen verkligen är platsen för den grav Hallström undersökte 1907 samt att dokumentera platsen och historiken som underlag för kommande fornvård och information. Rapporten ska även fungera som underlag för diskussion om en eventuell återbegravning.

Frågeställningar som undersökningen skulle kunna ge svar på gäller framför allt grävningshistorik och formulerades som följande:

- Hur omfattande var Hallströms undersökning 1907?
- Finns något kvar av den ursprungliga graven?
- Finns något kvar av det andra skelettet som inte tillvaratogs?

3. Metod

Genomgång av Hallströms arkiv samt första terrängrekognoscering hade utförts av Jan Persson före undersökningen.

Enligt undersökningsplanen skulle avgränsning och säkerställande av utbredningen av Hallströms undersökning samt att om möjligt lokalisering av grav två ske med mindre sökschakt.

Inga avvikelser från undersökningsplanen skedde.

4. Beskrivning av undersökningsområdet

Gravplatsen ligger på sydvästspetsen av en lägre moränås med i huvudsak granskog och enstaka björkar. Moränåsen avgränsas av myrmark utom mot norr där skogsmarken fortsätter. Gravplatsen är cirka 50 meter öster om ett lugnvatten i Långsån alldeles nedanför Nedre Lappforsen. Inga andra fornlämningar är kända i närområdet.

5. Hallströms undersökning

Hallströms undersökning 1907 finns redovisad i dagboksanteckningar, en planritning samt två fotografier i Umeå universitetsbiblioteks forskningsarkiv, Handskrift 7A, Arkeologen Gustaf Hallströms arkiv 1880-1962.

I dagboken för de aktuella dagarna kan man läsa följande:

Från landningsstället c:a 1 km till Åkroken där vi stannade o fingo mjölk o bröd. Lånade båt tillbaka o rodde till Lappforsen uppför Långsån. Härligt väder nu ej ett moln. Åto där ljuvliga hjortron samt började gräva. Forsen (nedre Lappforsen) var ej hög men bred o splittrar sig vackert mellan tvära branta klippor. Arbetade till c:a 1/2 8. Vi hade ännu ej färdigt men voro hungriga o trötta o visste ej om vi skulle få nattlogi o mat. Rodde så tillbaka i den för oss o våra färder sällsynt vackra kvällen solen glödde bakom Bergsjöklumpen. Myggen som varit förfärlig under grävningen blev nu bättre men istället tilltog min huvudvärk. Den gav sig ej förrän vi i Åkroken fingo kaffe o smör o bröd.

Sutto en stund o pratade med den underliga värländning som existerade här såsom dagslönare åt Mons sågverk. Jag fick en ny urnyckel till min klocka som ej varit i gång på en vecka. Började sen med anteckningarna samt fingo till sist gröt o mjölk. Joseph knöt sig i den breda tvåmanssängen bäddad endast med ett bolster o en skinnfäll över. Maten tycks ha klarat upp min huvudvärk. Var ute på natten innan jag lade mig. Träffade gumman o språkade med henne om hennes många "Svöln", som hon var mycket glad i fastän de skräpade ner mycket på väggen. Hon hade 32 bon utmed långväggen. Hon var änka o hade två "stoscher" o 2 pojkar, som alla nu voro borta för tillfället, gifta o i tjänst.

5. VIII

På morgonen stod kaffe framdukat men ingen inne vi drucko samt ordnade våra grejor tills gumman kom o gav oss frukost. Hon visade ett gammalt "vavben" (vävstol) på vinden eljest hade hon intet att visa. Så marscherade vi o rodde till Lappforsen samt fortsatte med utgrävningen av "Torkel". Efter ett par timmar gick Joseph ner för att dricka o fann båten borta. Strömmen tagit den. Joseph sprang på norra stranden o jag försökte komma över älven i fallet vilket misslyckades. Måste springa ända till övre Lappforsen innan jag fann ett lämpligt vad. Älven bred nådde mig på djupaste stället till magen. Snavade ett tag o blötte bröstet varvid min klocka fick nog o stannade i "argrelsen". Sprang upp för höjden o tog sikte öster om den lilla tjärnen samt nådde till sist vägen o kom ner till "landstaden". Fick där se att båten ej tycktes ha passerat tog den kvarvarande båten o rodde uppåt sedan jag tagit av mig de våta paltorna. Mötte i kröken Joseph i den förrymda båten varpå vi fortsatte tillbaka till Lappforsen igen i denna. Den hade ej kommit så långt. Åto en smörgås o badade riktigt, medan kläderna torkade. Torkel snart uppgrävd varpå graven igenkastades o vi foro. Hemma kl. 5. V

(Volym D1:1, Dagbok 1907, 16.6 - 24.9 (Resan 1907 Jämtland, Norge, Kiruna, Jukkasjärvi)

<http://www.foark.umu.se/sites/default/files/arkiv/7a/sefoark7ad11dagbok19070616-19070924renskrift.pdf>)

Uppgifter om undersökningen finns även i Hallströms arkeologiska anteckningar:

Lappforsen 4. VIII

Lappforsen ligger c:a nv om Åkroken - och dit är c:a 3 km. inberäkn. rodd (fågelvägen c:a ½ detta avstånd) vid nedre Lappforsen ligger den kulle där de "två" gravarna äro. Den ligger på norra stranden c:a 60 m. v om forsen o utgör en förgrening av den högre skogsmarken som skjuter fram i en spets i myren. Kullen naturlig. I dess topp syntes ett hål – grävt av räva. Långt inne i detta lågo två delar av ett kranium.

Här skola två lappar ligga begravda (den ena lär hetat Torkel - -) som en gång drunknat i Långsån längre upp – men anträffats här nere.

Enligt en version skall folk en gång ha grävt i kullen för att se om verkligen forsen fått namn av någon sådan händelse o då funnit liken. Sedan de grävt ner dem igen o så har det skett flera gånger. Möjligen har dock räven varit den första att hitta på skeletten.

[2] Vi gjorde en vid grop o funno genast ett stort ben straxt under den gamla gropens yta samt ett stycke av ett annat kranium straxt under rävgångens yta – båda tydligen tillhörande de "rörliga" likdelarna.

Även ett stycke och åtskilliga näverbitar och smärre trästycken började anträffas. Vi vågade dock ej anse desse tillhöra graven – då den här lösa jorden dessutom var genomvävd av rötter – där ibland även av björk. Traditionen säger emellertid att de som grävt här förr anträffat liken, ombundna med näver.

Efter en stund kommo vi till skelettdelar (se karta.) Marken mycket lucker – kunde grävas med händerna – sidorna av gropen däremot bestodo av den hårda gråa svämsanden o stod skarp o tydlig kvar. Där igenom var mycket lätt att finna gravens form. Benen syntes mycket omrörda – särskilt överst. Längst nere [3] lågo dock ryggkotor och benens ben tämligen orörda. På v. sidan mycket trä – där syntes en stör (kort o grov) nerlagd utmed likets (likens?) sida. Smärre trädelar o lösa näverstycken anträffades nu utmed hela gropen rikligt – men först längst ned på sidorna o under liket syntes stora stycken av näver kvar.

5. VIII

Grävdes resten fram. (se plan o anteckn. därpå) Fötterna togos ej upp varje ben för sig – utan sedan det konstaterats att de lågo relat. orubbade – togos du upp med ett i ett paket. Liket har legat på rygg med fötterna ihop o knäna utåt. Gropen som det legat i, var trågformad. I sanden under syntes fullt med små knölar l. upphöjningar som dock möjligen uppstått genom ??? näver har legat jämnt under – men var starkt förmultnat åt öster, nordost – s.. Endast v. partiet var i det skick att det kunde medtagas. För övrigt låg näver över liket. Bl. a. över bäckenet, som [4] hade näver till klenad över sig. (Se anteckn. på plan o lappar som följa ??? delarna.)

Gropen vidgades till c:a 2 met.^s diam. Men överallt träffades endast ??? – sandlager – varpå arbetet avslutades. Det andra liket hade vi ej tid att leta längre efter. Möjligen kan det legat över(!?) o blivit mest illa åtgånget av rävar o tidigare grävningar?

I graven anträffades en hel del trä – av vilket dock det allra mesta syntes härröra från rötter. Det som bevisligt legat där vid gravläggningen medtogs – o synes att man åtminstone på v. sidan haft en stör liggande utmed likets sida över dess arm o ben.

(Arkeologiska och etnologiska anteckningar under resan 1907 (Renskrift av Gustav Jilker, Gaaltije)<http://www.foark.umu.se/sites/default/files/arkiv/7a/sefoark7ad11anteckningar19070702-19070831.pdf>)

Fotografier

Fem fotografier har påträffats från 1907. Tre är miljöbilder och två föreställer det frilagda skelettet.

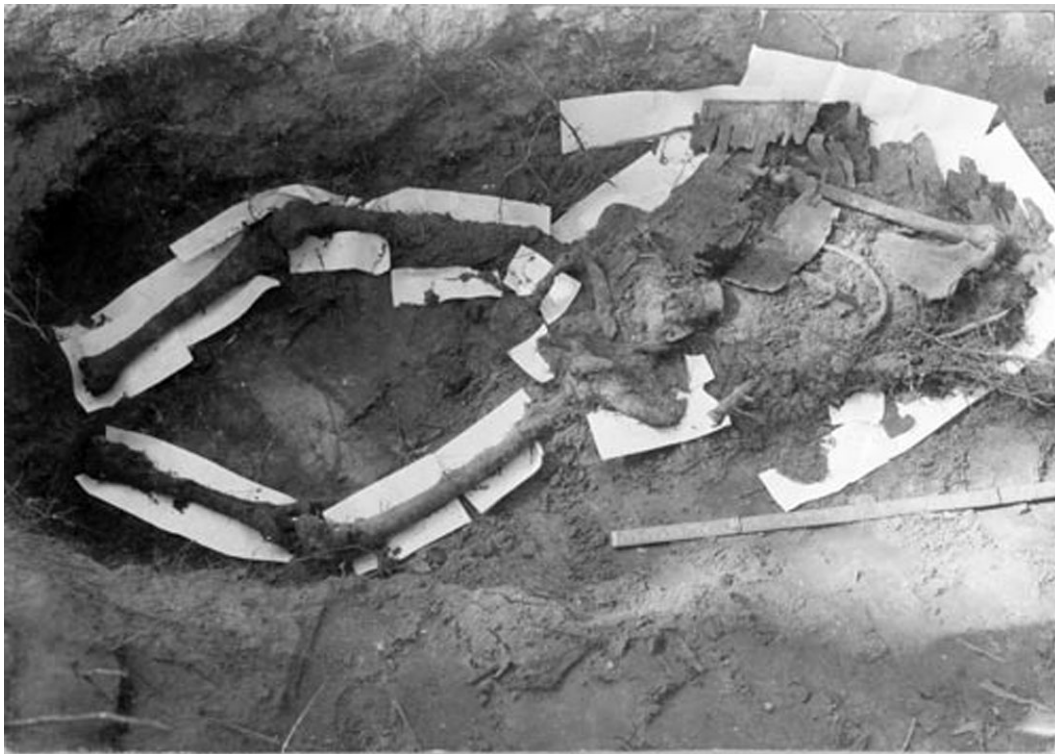

Bild z1907-121. Gustaf Hallström, Forskningsarkivet Umeå universitet.

Det framrensade skelettet med delar av näversvepningen kvar.

Bild z1907-117. Gustaf Hallström, Forskningsarkivet Umeå universitet.

Vy mot gravplatsen vid björkarna till höger om bildens mitt.

Samma vy som föregående bild 2013.

Bild c647. Gustaf Hallström, Forskningsarkivet Umeå universitet.

Nedre Lappforsen från NV. Gravplatsen 50 meter till vänster om båten.

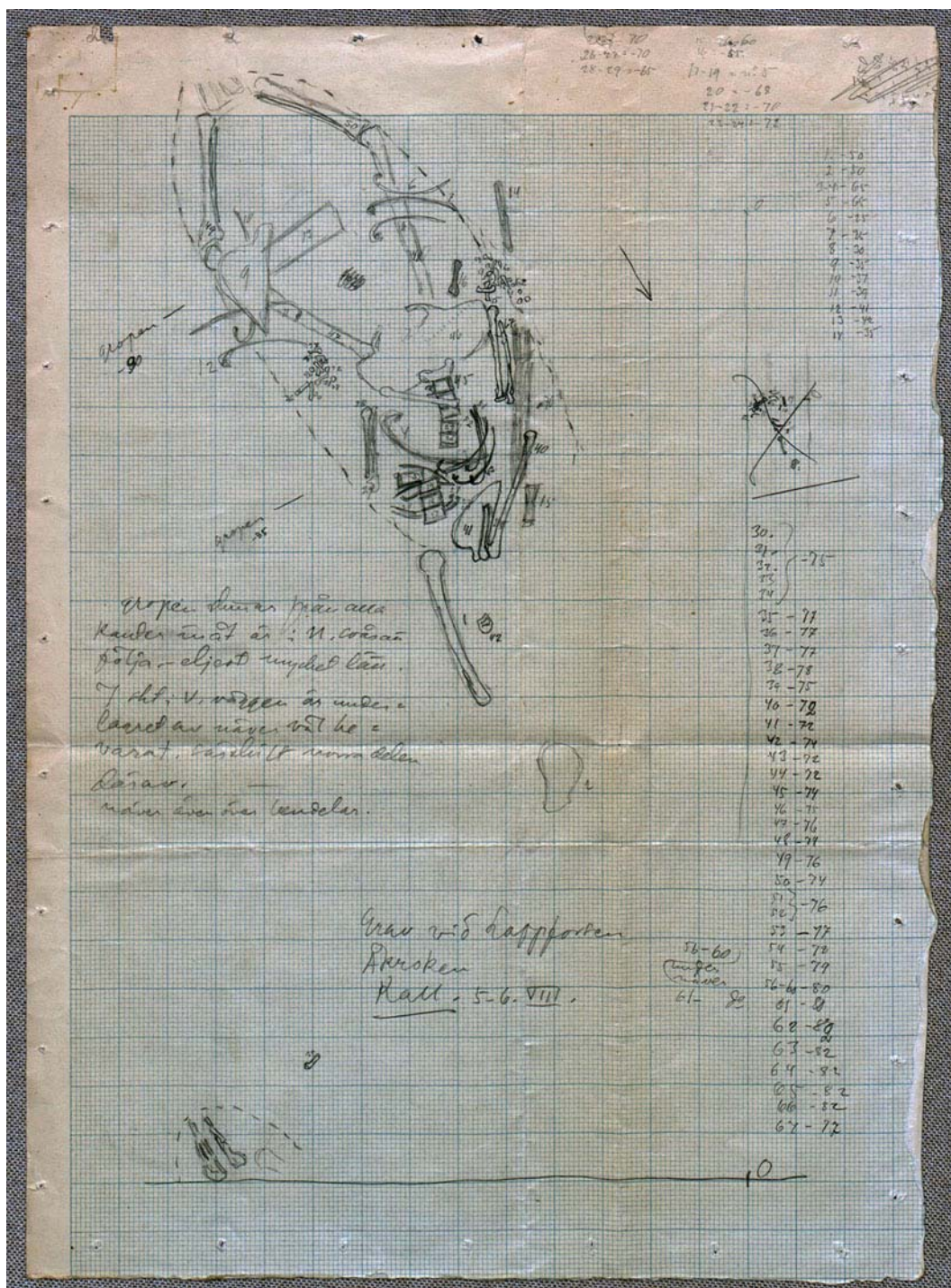
Samma vy som föregående bild 2013.

Planritning

<http://www.foark.umu.se/sites/default/files/arkiv/7a/sefoark7ad11ritningar.pdf>

Endast en ritning finns från undersökningen. Planritningen visar höjder, har en kortare text samt visar det intakta skelettet samt delar av ytterligare ett skelett varv minst ett lårben. På ritningen är texten: Gropen sluttar från alla kanter inåt är i n. svår att följa – eljest mycket lätt. I sht i v. väggen är underlaget av näver väl bevarat. Särskilt norra delen därav. Näver även över bendelen.

Grav vid Lappforsen, Åkroken, Kall. 5-6. VIII

6. Lokal tradition

På 1970-talet hörde Jan Persson första gången berättelsen om drunkningsolyckan. Berättelsen är att de bägge drunknade från början låg begravda på varsin sida av ån. När de återfanns hade de flutit iland på sydvästra respektive nordöstra sidan i lugnvattnet nedanför forsen och begravdes där de påträffades. Efter det blev det oroligt vid forsen eftersom de bägge begravda låg och ropade till varandra. Man bestämde sig därför att gräva upp den ene och flytta över till nordöstsidan så att de fick vila bredvid varandra. Efter det blev det lugnt vid forsen.

7. Undersökningen

Inledningsvis röjdes området fram. Trädstammar, ris och kvist släpades 100 meter norr om undersökningsplatsen till en svacka i skogen. Efter röjning syntes en cirka 2,4 x 1,5 meter stor fördjupning, 0,15-0,20 meter djup, delvis omgiven av en vall. Efter upprättande av plan och höjdavvägning grävdes tre schakt. Det längst i norr grävdes precis utanför gropen, det mellersta schaktet precis vid gropens norra kant och det tredje schaktet i gropens södra del. Det nordligaste schaktet visade ej på någon mänsklig påverkan utan bestod av helt normal podsol. Det mellersta schaktet hade en mindre mängd uppskottad jord på den ursprungliga markytan samt spår efter en äldre rotvälta längst i öster. Det södra schaktet visade en tydlig nedgrävning, cirka 0,50 meter den under ursprunglig markyta. I väster låg uppslängda jordmassor på ursprunglig markyta. Nedgrävningen tolkades som spåren efter Hallströms undersökning. I västra delen fanns några trärester kvar. Hallström noterade visserligen spår efter en trästör i gravens västra del vid skelettets sida men de trärester vi fann kan mycket väl ha följt med i samband med att graven skottades igen.

Efter dokumentation återställdes området.

Området före röjning.

Området efter röjning.

Det södra schaktet med spåren efter Hallströms nedgrävning.

De två norra schakten med mer eller mindre orörd podsol.

8. Resultat

Förutom att säkerställa att det verkligen var platsen för graven som registrerats formulerades även tre frågor som bedömdes vara viktiga att besvara.

- Hur omfattande var Hallströms undersökning 1907?
- Finns något kvar av den ursprungliga graven?
- Finns något kvar av det andra skelettet som inte tillvaratogs?

Omfattningen av Hallströms undersökning framstod tydligt genom i de schakt som grävdes. I princip undersökte Hallström hela graven samt lite till. Inget av den ursprungliga graven kunde iakttagas. Den större grop som fanns öster om graven härrör med största sannolikhet från en äldre rotvälta. Vi kunde inte finna några rester efter det andra skelettet. Hallström nämner ingenting om att han ska ha tagit det med sig. Däremot beskriver han att det andra skelettet låg ytligt och var skadat av ett rävgryt samt att skelettdelar låg omkringspridda. Även på Hallströms planritning kan man se att det andra skelettet låg ytligare och var utspritt. Sannolikt var detta resterna efter det skelett som flyttades från andra sidan ån för att de bägge skulle få ligga på samma plats. Att vi inte kunde hitta fler skelettresten beror antagligen på att resterna numera är mer utspridda och ligger utanför den grop Hallström grävde.

Att det verkligen är platsen för Hallströms undersökning är ställt utom allt tvivel.

Anmärkningsvärt är att Hallström inte nämner något om några rester efter föremål eller kläder.

9. Källförteckning

Handskrift 7A, Arkeologen Gustaf Hallströms arkiv 1880-1962. Umeå universitetsbiblioteks forskningsarkiv.

Fornminnesregistret

Hansson, A. 2013. Om återbegravningar. *Greetings from Sápmi*, s. 24-27. Jämtlands läns konstförening, konstkatalog. Östersund.

Manker, E. 1961. *Lappmarksgravar*. Uppsala.

10. Tekniska och administrativa uppgifter:

<i>Länsstyrelsens dnr:</i>	435-5407-2013
<i>Länsstyrelsens beslut:</i>	2013-07-31
<i>Jamtli's dnr:</i>	136/2013 F5CC
<i>Fornl nr.:</i>	Kall 673.
<i>Kommun:</i>	Åre
<i>Socken:</i>	Kall
<i>Fastighet:</i>	Bergsjön 1:1
<i>Undersökningstyp:</i>	Arkeologisk slutundersökning
<i>Undersökningstid:</i>	15-19/8 2013
<i>Tidsåtgång i fält:</i>	96 timmar
<i>Tidsåtgång, arkivstudier samt rapport:</i>	80 timmar
<i>Personal i fält:</i>	Anders Hansson, Lars Inge Lööv (praktikant Annabell Rahm)
<i>Undersökt yta:</i>	3 schakt, totalt ca 7x0,3 m
<i>Lägesangivelse:</i>	Ekonomiska kartans blad 69E 9i NO
<i>Koordinater:</i>	N7068533 E422417
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Höjd över havet:</i>	410-415 m
<i>Dok material:</i>	Ritningar, prover och fotografier förvaras på Jamtli

N

Planritning och höjder
Fornl nr Kall 673
Bergsjön 1:1
Kall socken
Åre kommun
Jämtlands län

• höjder_plan_1

— begränsning

□ schakt

10,07

10,1

10,09

Stubbe

10,1

9,79

9,62

9,92

9,74

9,71

9,87
9,85

9,71

9,89
9,88

9,61

9,75

9,71

9,78

9,76

9,85

9,44

10,11

9,86

9

9,55

9,36

X 109

X 108

X 107

X 106

X 105

X 104

X 103

X 102

X 101

Y 204

X 100

Y 198

Y 199

Y 200

Y 201

Y 202

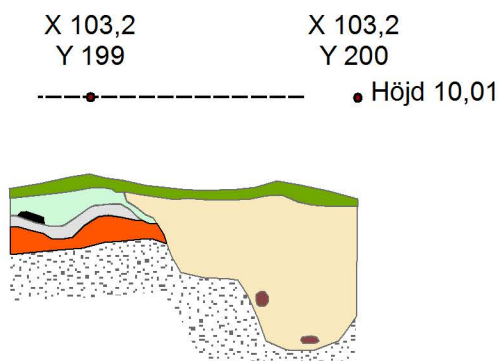
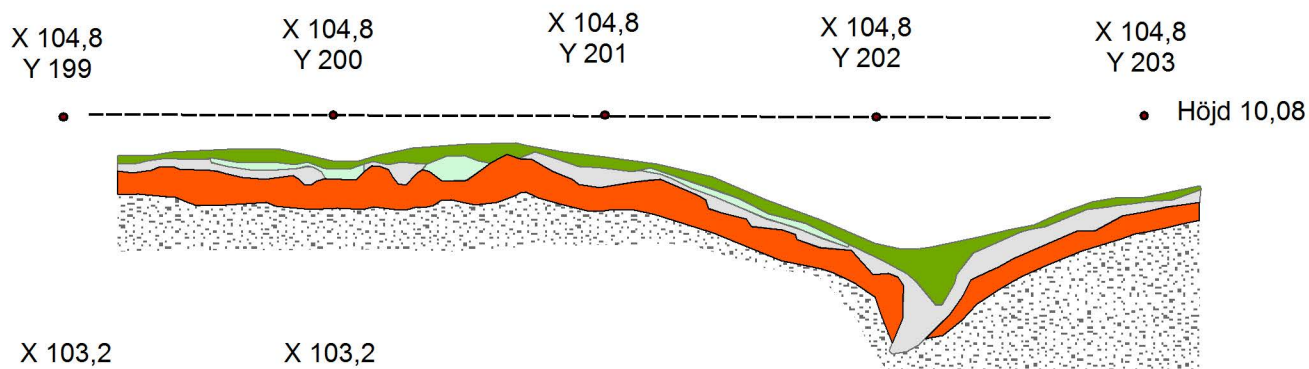
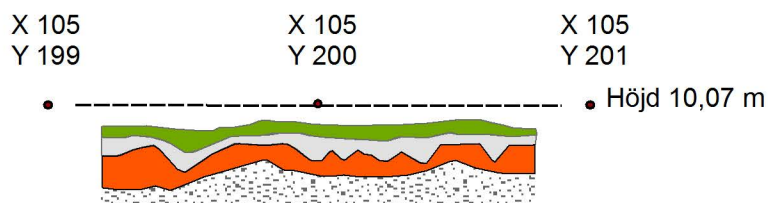
Y 203

Profil och sektionsritning
Fornl nr Kall 673
Bergsjön 1:1
Kall socken
Åre kommun
Jämtlands län

Lager

- Torv
- Blekjord
- Anrikning
- Steril grund
- Påförd jord
- Omrört-nedgrävning
- Kol_sot
- Trä_rot

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2013

ISSN 1654-2045

- 2013:1 Marieby kyrka – Fasadarbeten på tornet 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2013:2 Funäsdalens kyrka – Konvertering av värmesystem och tillgänglighetsanpassning, 2010–2011
Julia Cronqvist
- 2013:3 Kungsgården – Arkeologisk förundersökning: schaktkontroll inom RAÄ Frösö 191:1, by-/gårdstomt, 2012
Amanda Jönsson
- 2013:4 Stolpbyten i Rätansbyn – Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll vid fornlämning Rätan 4:1 och 71:1, stenåldersboplatser, 2013
Amanda Jönsson
- 2013:5 Brevåg – Arkeologisk utredning vid RAÄ Lit 126:1, fyndplats, 2013
Amanda Jönsson
- 2013:6 Bodums kyrka – Renovering av elektriska installationer 2011
Jenny Brantestad
- 2013:7 Arkeologisk utredning inför planerad ombyggnad av kraftledning mellan Midskogs kraftstation och Verksmon, Östersunds kommun, Jämtland län
Anna Engman
- 2013:8 Arkeologisk utredning inför planerad berg- och moräntäkt i Lien, Ragunda, 2013
Karl-Johan Olofsson
- 2013:9 Kalls kyrka – Restaurering av långhusfasader och sakristia 2012 och 2013
Julia Cronqvist
- 2013:10 Arkeologisk utredning avseende planerad vindkraftpark i Skaftåsen i Härjedalens kommun
Karl-Johan Olofsson
- 2013:11 Torps kyrka – Restaurering av fasader och tak, 2012–2013
Julia Cronqvist
- 2013:12 Arkeologisk utredning inför planerad ombyggnation av Oldens kraftstation
Anna Engman
- 2013:13 Datering av kyrkor i Jämtland – Dendrokronologiska och byggnadshistoriska undersökningar 2011–2012
Björn Olofsson och Olof Holm
- 2013:14 Ytterhogdals kyrka – Renovering av fönster, portblad och tak, 2010–2013
Veronica Trygg, Jenny Brantestad
- 2013:15 Tillägg till arkeologisk utredning avseende planerad vindkraftpark i Skaftåsen i Härjedalens kommun
Karl-Johan Olofsson

- 2013:16 Arkeologisk utredning inför planerad nybyggnad av kraftledning mellan Enafors och riksgränsen i Storlien
Anna Engman
- 2013:17 Arkeologisk utredning inför planerad grustäkt i Åsarna, Berg, 2013
Karl-Johan Olofsson
- 2013:18 Fröå gruva – Kulturhistorisk utredning angående bildande av kulturresevat
- 2013:19 Lappforsen – Arkeologisk undersökning av gravplats, fornlämning nr 673, Kall socken, 2013
Anders Hansson